

RODOLF SIRERA

XAVIER FÀBREGAS I EL TEATRE VALENCIÀ ENTRE ELS DOS PRÒLEGS A L'«HOMENATGE A FLORENTÍ MONTFORT»

una parcel·la cultural difícil i problemàtica, la qual cosa vol dir plena de dinàmiques.

Aquest fet és, en realitat, quelcom més que producte d'una simple coincidència editorial, o del joc, sempre enganyós, de les cronologies comparades. Correspon a dues realitats objectives, independents i alhora interrelacionades: per una banda, l'evolució que ha viscut el teatre valencià des del començament dels anys setanta fins als nostres dies i que, malgrat entrebanes, desencantaments i dubtes, l'ha menat al punt on es troba a hores d'ara, amb una presència, discreta però qualificada, dins el conjunt del teatre català actual, i amb un Centre Dramàtic —el de la Generalitat Valenciana— dissenyat amb una altçada més que considerable i a punt d'aixecar el seu vol, i, per altra, la pròpia trajectòria vital i intel·lectual de Xavier Fàbregas, testimoni d'excepció d'aquella evolució suau/esmentada i de la qual, en molts dels seus moments capitals exercí volens nolens de catalitzador privilegiat i alhora del seu principal evangelista.

En efecte, quan Xavier Fàbregas escriu el segon dels pròlegs per a *Homenatge a Florentí Montfort* corre ja l'any 1983. Fa poc de temps que ha deixat la direcció del Teatre Romea i el primitiu Centre Dramàtic de la Generalitat, i tot i que retorna al seu treball, aparentment més tranquil i relaxat, de la Biblioteca i Museu de l'Institut del Teatre, el seu pas per la pràctica escènica més immediata, en un moment especialment difícil per al teatre català, com varen ésser els primers anys del govern autonòmic, així com algunes circumstàncies conflictives que coincideixen a la seua biografia per aquelles mateixes dates, tot això unit a la seua pròpia evolució tòbrica en una línia molt determinada, d'entre totes aquelles, tan diverses, que va conrear, van fer que Xavier Fàbregas, a partir d'un cert moment,

A la segona edició als Llibres de l'Escorpi de l'obra *Homenatge a Florentí Montfort*, de la qual com és ben sabut, sóc autor, juntament amb el meu germà Josep Lluís, s'inclouen dos pròlegs diferents de Xavier Fàbregas: el que correspon a la primera edició, la d'octubre de 1972, encara prou mediatitzada per la censura; i la segona, completa i definitiva, que surt al carrer onze anys després, pel setembre de 1983. El primer pròleg —millor dit, el pròleg a la primera edició— es titula «Josep Lluís i Rodolf Sirera o la possibilitat d'un nou teatre valencià». El segon, datat per l'autor a Barcelona l'abril de 1983, és una nota breu, sense encapçalament, però de la qual hom pot extraure aquestes frases gairebé paradigmàtiques: «el teatre valencià ja no és una entelèquia com ho era onze anys enrera sinó una parcel·la cultural difícil i problemàtica, la qual cosa vol dir plena de dinàmica».

Aquest fet és, en realitat, quelcom més que producte d'una simple coincidència editorial, o del joc, sempre enganyós, de les cronologies comparades. Correspon a dues realitats objectives, independents i alhora interrelacionades: per una banda, l'evolució que ha viscut el teatre valencià des del començament dels anys setanta fins als nostres dies i que, malgrat entrebancs, desencantaments i dubtes, l'ha menat al punt on es troba a hores d'ara, amb una presència, discreta però qualificada, dins el conjunt del teatre català actual, i amb un Centre Dramàtic —el de la Generalitat Valenciana— dissenyat amb una alçada més que considerable i a punt d'aixecar el seu vol, i, per altra, la pròpia trajectòria vital i intel·lectual de Xavier Fàbregas, testimoni d'excepció d'aquella evolució suara esmentada i de la qual, en molts dels seus moments capitals exercí *volens nolens* de catalitzador privilegiat i alhora del seu principal evangelista.

En efecte, quan Xavier Fàbregas escriu el segon dels pròlegs per a l'*Homenatge a Florentí Montfort* corre ja l'any 1983. Fa poc de temps que ha deixat la direcció del Teatre Romea i el primitiu Centre Dramàtic de la Generalitat, i tot i que retorna al seu treball, aparentment més tranquil i relaxat, de la Biblioteca i Museu de l'Institut del Teatre, el seu pas per la pràctica escènica més immediata, en un moment especialment difícil per al teatre català, com varen ésser els primers anys del govern autonòmic, així com algunes circumstàncies conflictives que incideixen a la seua biografia per aquelles mateixes dates, tot això unit a la seua pròpia evolució teòrica en una línia molt determinada, d'entre totes aquelles, tan diverses, que va conrear, van fer que Xavier Fàbregas, a partir d'un cert moment,

que coincideix més o menys amb l'època esmentada, esdevingués, en paraules d'un amic comú, com enlluernat amb tota aquella mena d'espectacles que no sortissen d'un text previ: ell, defensor a ultrança dels autors de la generació Sagarra, s'allunyava cada cop més, i a partir d'aquestes dates, dels aspectes literaris del teatre i, fins i tot, de la seua immediatesa social, que ell tant havia defensat en altres temps. D'aquí que, al cas que ens ocupa, la reincidència de Xavier Fàbregas en unes idees de les quals es troba ja teòricament tan allunyat, tinga un significat especial, i més en tractar-se d'un teatre fortament ideologitzat, com és el valencià; un teatre que ell, en certa mida, havia contribuït a crear des dels inicis. De fet, la visió que del teatre valencià tenen avui moltes persones que treballen la mateixa parcel·la de la cultura a Catalunya o a les Illes, és una visió fornida, en gran manera, pels escrits d'en Xavier. Una espècie, doncs, de fidelitat que ultrapassava l'estricta camp de les idees per a endinsar-se en el de les relacions de les persones. Però d'això ja parlarem després, quan vinga l'hora.

Durant aquests onze anys, doncs, si utilitzem les dues dates dels pròlegs a l'*Homenatge a Florentí Montfort* com a referent cronològic, s'estén en ampli període de relació, molt intensa, sobretot en la primera fase, de Xavier Fàbregas amb el teatre valencià, en tots els seus vessants: el que ha estat, el que és actualment i el que s'anuncia com a possible. I val a dir que l'actitud de Xavier Fàbregas fou tothora sorprenentment respectuosa amb les peculiaritats de la realitat cultural valenciana. Acostumats com estem adés a patir aproximacions folkloristes per part de les gents del nord, que vénen a visitar-nos sovint amb el salacot posat, amb l'objecte de confirmar sobre el terreny que tots els tòpics que hom ha inventat sobre nosaltres són certs, cosa, per altra banda, que no requereix cap d'esforç; adés a veure'ns «aproximats» a utopies de saló, que, a partir de quatre dades recollides als llocs on les fabriquen, ningú no pensa, contràriament, que calga constatar-les amb la realitat — actituds, al capdavant, totes dues, reduccionistes i impròpies d'una intel·ligència que vol deixar d'ésser casolana i no ha arribat encara, en molts casos, a aprendre l'ús civilitzat del ganivet i la forquilla — ens va sorprendre, per aquest motiu, des del mateix moment de la nostra primera coneixença (i aquesta sorpresa es va convertir en admiració a mida que aquesta coneixença fou aprofundida) la manera que tenia Xavier Fàbregas d'entendre — millor fóra dir la voluntat que tenia Xavier Fàbregas de tractar d'entendre — les peculiaritats culturals valencianes, principalment en el camp del teatre, que és el

que ens era propi, alhora que ens fascinava la perícia amb què era capaç de burxar, per tal de fonamentar la seua coneixença, en el camp de les tradicions populars (la santantonada, els moros i cristians, les falles, els miracles de Sant Vicent) o més recent (el sainet valencià del XIX, que Xavier Fàbregas coneixia prou millor que alguns assenyats tractadistes indígenes).

Això pel que fa al passat. El present, la gran aportació de Xavier Fàbregas al present del teatre valencià o, més exactament, a aquell present d'inicis dels setanta —i en relacionar passat i present estava ja preparant el futur, un futur que és present a hores d'ara— fou posar en contacte la realitat teatral valenciana amb la del Principat, i orientar l'evolució d'aquella de forma que es produís de manera paral·lela a la que aquesta havia conegut uns anys enrera. Així, Xavier Fàbregas enuncïava, al primer pròleg de *l'Homenatge a Florentí Montfort*, que «davant d'una tradició tan precària el nou teatre valencià ha d'operar per ruptura: no pot sotmetre's a uns motlles que han envellit. Cal respectar Escalante en tot allò que val, i fins i tot prestar atenció als seus deixebles que s'ho mereixin, però els esquemes que ells sustentaren ja no ens serveixen avui.»

És en aquest sentit també que cal dir que Xavier Fàbregas, en «descobrir» *l'Homenatge a Florentí Montfort*, descobria alhora la teoria del nou teatre valencià. O n'inventava una, a partir de les seues pròpies constatacions, de la lectura dels llibres de Fuster i d'alguns materials, primitius i modestos, redactats per qui açò subscriu a la revista *Gorg* mesos enrera, però, sobretot, pel que el mateix text dramàtic de *l'Homenatge a Florentí Montfort* li suggeria. I si hem dit abans que Xavier Fàbregas va descobrir aquesta obra, ho hem dit perquè això és cert, i en el sentit més ple de la paraula. La va descobrir arran del I Concurs de Teatre Ciutat d'Alcoi, l'any 1971, i en féu una apassionada defensa, davant un jurat parcialment escèptic i, fins i tot, amb algun cas aïllat d'irritació pel que considerava (possiblement influenciat per una lectura excessivament literal de la peça) una presa majúscula de pèl. L'obra acabà per quedar finalista i fins i tot obtingué un premi especial del jurat, que calgué dotar econòmicament a corre-cuita, i Xavier Fàbregas n'escrigué diversos articles a les publicacions més prestigioses del moment, relacionant-la tothora amb aquesta possibilitat d'un nou teatre valencià, que el contingut de l'obra li havia fet albirar des del principi. Uns mesos després, ja en l'any 72, *l'Homenatge a Florentí Montfort* eixia publicada a la col·lecció *El Galliner* d'Edicions 62 de Barcelona, per recomanació expressa de Xavier Fàbregas, que formava part de la comissió de

lectura. Avui en dia, quasi quinze anys després de la seua publicació, l'obra és considerada per tots els estudiosos com el punt de partença del nou teatre valencià. I, tot i que això no fóra així, en serà, com a mínim, el primer text d'uns autors pertanyents a la primera generació de dramaturgs valencians sorgida des de la Guerra Civil ençà —excepció feta d'alguns casos aïllats d'escriptors que tocaren de manera tangencial el teatre— que passava a la lletra impresa, i això ho feia significativament a una editorial del Principat i adobada, a més a més, amb un pròleg de Xavier Fàbregas, que en destacava el seu caràcter «històric» i que ha esdevingut, ell mateix, part de la història.

L'interès de Xavier Fàbregas per les possibilitats teatrals del País Valencià, un món en ebullició, encara en un estadi primitiu de la seua evolució teatral si l'analitzàvem amb els paràmetres del Principat, l'havien fet anar prenent contacte, paral·lelament, amb Manuel Molins, Juli Leal, Ximo Vidal, Martínez Solbes i altres persones relacionades amb el teatre i, de fet, durant la primera meitat de la dècada dels setanta, en conservà una bona xarxa, de corresponsals. Van ésser els anys de les visites de grups valencians al Festival de Granollers —El Rogle, Pluja—; de les representacions i cursos de teatre a l'UCE de Prada, dels premis al *Plany en la mort d'Enric Ribera* i l'èxit de *Tres forasters de Madrid* al Teatre València. Els anys dels concursos de teatre de falles, del treball de grups històrics com els esmentats, i el 49, que dirigia Manel Molins, l'autor que més s'ha preocupat per la creació d'un llenguatge teatral específic d'entre tots els de la seua generació, i el Carnestoltes, on començava a assajar la seua línia personal de dramaturgia i direcció Juli Leal. De tots aquests esforços anava donant constància Xavier Fàbregas a través d'articles, llibres i conferències, amb més devoció i també amb més autoritat que molts lletraferits autòctons, sorprenentment desinteressats de tot allò que fes referència al teatre.

Després, a mesura que la dècada dels setanta avançava i la transició política se'ns tirava al damunt, calgué temperar una mica tanta eufòria. Les coses estaven canviant, i canviaven tan de pressa que el teatre —i nosaltres— no aconseguíem d'ajustar-nos a aquest ritme. La utopia del teatre independent havia acabat. Vingueren, llavors, les llargues cartes: per una banda, continuava el procés de maduració de l'escriptor, una escriptura que tenia sempre en Xavier Fàbregas el seu primer lector i un crític injustament benèvol; per altra, la decantació del teòric cap a una línia que anava definint-se, cada cop amb major

nitidesa, i que assoliria la seva culminació amb la publicació de la *Iconologia de l'espectacle*, l'any 1979, i es continuaria en altres treballs posteriors, ja en la dècada dels vuitanta, una mica enlluernat, si voleu, per les noves teories sobre l'espectacle que imperaven aquells anys a casa nostra.

Paral·lelament a tot això, el moviment del teatre valencià havia esdevingut autònom. Havia anat canviant amb els anys, com tantes altres coses. Arribava el moment d'encetar camins desconeguts. Possiblement, el més difícil de tots: convertir la teoria en una pràctica que es puga executar. «El teatre valencià ja no és una entelèquia...», que deia Xavier Fàbregas, al pròleg a la segona edició de l'*Homenatge a Florentí Montfort*. I en altre lloc: «L'etapa d'El Rogle', aquell grup independent que treballava amb una precarietat heroica i desafiava l'hostilitat oficial ha quedat enrera». Amb el pas del temps, el que podien ésser tan sols unes profecies optimistes (vegeu sinó el títol al pròleg de la primera edició de la mateixa obra) s'han confirmat en un període tan llarg com és el d'una dècada i escaig, i gairebé s'han digerit. Les circumstàncies polítiques i culturals han canviat molt de 1972 a 1983: les persones maduren, adquireixen responsabilitats, exerceixen, si en tenen ocasió, una influència sobre el medi, és a dir, viuen».

I vam viure, en efecte. Però ja en altre món, altres planetes. Cadascú seguia el seu propi camí: Xavier Fàbregas, nosaltres, el teatre valencià, les institucions, els directors, els col·lectius, tots, en una paraula. En quedà, tanmateix, almenys al nostre cas, una pregona estimació personal. Un gran respecte. Una admiració incapaç de sentir-se decebuda. Quinze anys, un enfilall llarguíssim de paraules. Quan Xavier Fàbregas va morir, allà, a Sicília, estava llegint una comèdia meua. Una comèdia meua que no ha guanyat cap premi, ni ha interessat ningú, ni ha estat encara publicada, la qual cosa és també, afortunadament, un signe inequívoc de normalitat. De maduresa. El cicle màgic del teatre valencià ja ha estat tancat, entre els dos pròlegs a l'*Homenatge a Florentí Montfort*, de Xavier Fàbregas.

RESUMEN

En la segunda edición —primera íntegra— de la obra *Homenatge a Florentí Montfort*, de Josep Lluís i Rodolf Sirera, considerada el punto de partida del nuevo teatro valenciano, se incluyen dos prólogos de Xavier Fàbregas, que fue el verdadero descubridor y el primer crítico en ocuparse en profundidad de aquel movimiento: el primero corresponde a la edición primitiva (1972: la obra es del año anterior); el segundo, a la versión completa de 1983. Durante los once años comprendidos entre la redacción de los dos prólogos, el teatro valenciano se ha ido desarrollando trabajosamente, pero con constancia, y empieza ya a mostrar sus primeros frutos. En este proceso, Xavier Fàbregas ha estado presente de un modo u otro, impulsándolo o dando testimonio de él, según los casos, pero también ayudando a relacionar este teatro con el que por los mismos años se hacía en el Principado, y profundizando a la vez en diversos aspectos de la realidad cultural valenciana, en el conocimiento de alguno de los cuales llegó a ser ciertamente un experto.

RÉSUMÉ

Dans la deuxième édition —et première édition intégrale— du livre de Josep Lluís et Rodolf Sirera, *Homenatge a Florentí Montfort*, généralement considéré comme étant le point de départ du nouveau théâtre valencien, on trouve deux prologues de Xavier Fàbregas, qui en fut le véritable «découvreur» et qui fut le premier critique à s'intéresser sérieusement à ce mouvement; l'un correspond à la première édition, de 1972 (l'ouvrage date de l'année précédente), et le second à la version intégrale de 1983. Pendant les onze années qui séparent la rédaction de ces deux prologues, le théâtre valencien s'est développé peu à peu, laborieusement mais avec constance, et, aujourd'hui, nous commençons à en voir apparaître les premiers fruits. D'une façon ou d'une autre, Xavier Fàbregas participait à ce processus; il l'encourageait, il en portait témoignage mais il aidait aussi ce théâtre à établir des liens avec ce qui se faisait, dans la même période, au «Principat» catalan. De même, il réfléchissait sur différents aspects de la culture valencienne dont il devint, en quelques domaines, un expert.

SUMMARY

At the second issue (the first complete one) of the work *Homenatge a Florentí Montfort* from Josep Lluís and Rodolf Sirera, considered as the starting point of the new Valencian theatre, there are two prefaces of Xavier Fàbregas, who had been the real «discoverer» and the first critic to analyse that movement intensely: one corresponds to the original issue of 1972 (the work is from the year before), and the other belongs to the complete version of 1983.

During the eleven years that passed between these two prefaces, Valencian theatre has developed laboriously and with steadfastness. Nowadays the first fruits are being collected. Xavier Fàbregas has been present in this process in some way or another, either impelling it or testifying the plays. He also related this theatre with the other plays in our country, exploring several aspects of the cultural Valencian reality. He even became an expert in some of these cultural themes.